

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICA

SECTIO GLOTTOLOGICA ET LITTERARIA

COLLEGIUM PALAEOSLAVICUM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA

Volumen I

SCALA PARADISI
SCRIPTA IN MEMORIAM
DEMETRII BOGDANOVIĆ VIRI ACADEMICI
1986–2016

Acceptum in Sectionis glottologicae et litterariae conventu vi, die xxvi mensis
Iunii, anno mmxviii, auctoribus Jasmina Grković-Major, Academiae socia
ordinaria et Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socio extraneo

Redactores

Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus, Tatjana Subotin-Golubović,
univ. profestrix, Irena Špadijer, univ. profestrix, Nataša Dragin, univ. profestrix,
mag. Dušica Grbić et Katarina Mano-Zisi

BELGRADI
MMXVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК

Књига 1

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН
1986–2016

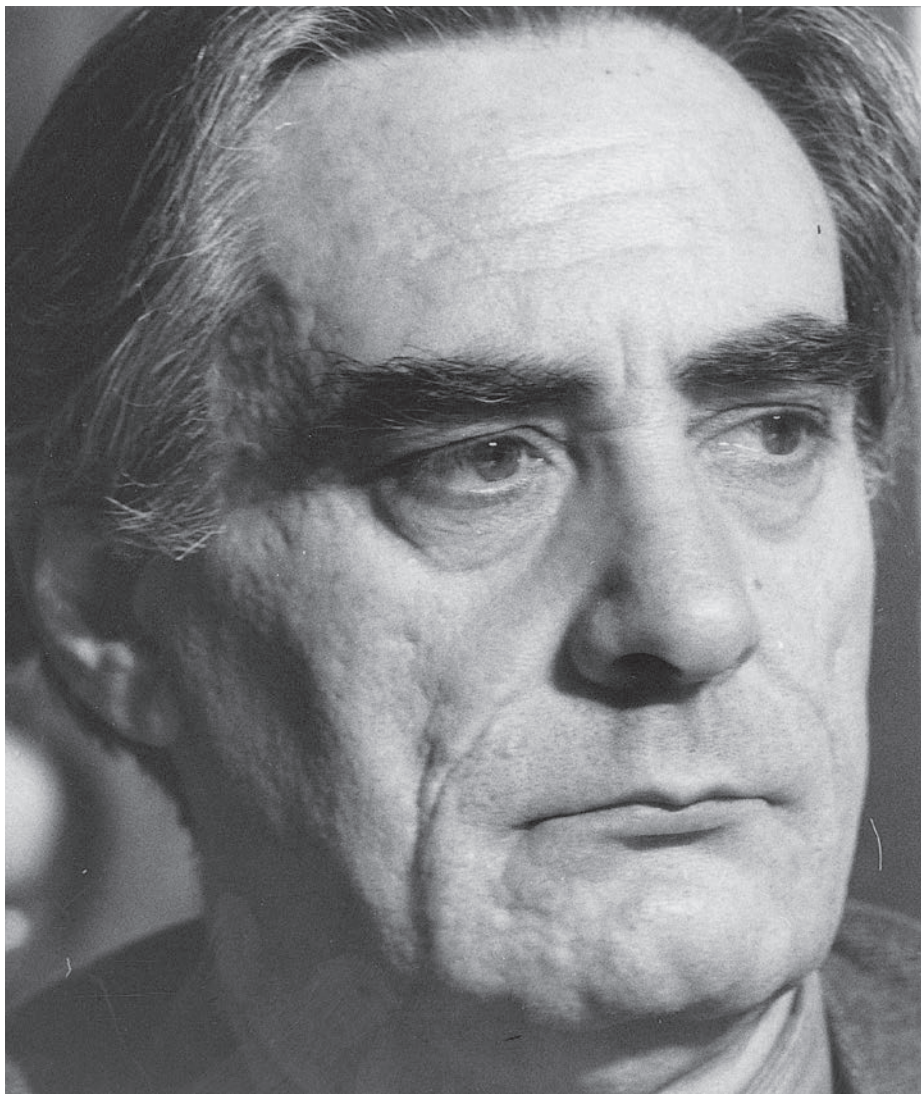
Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна
2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејџор
и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова

Уредници

Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, проф. др Татјана
Суботин-Голубовић, проф. др Ирена Шпадијер, проф. др Наташа Драгин,
мр Душица Грбић и Катарина Мано-Зиси

БЕОГРАД
2018

Luigi Forgasoli

Димитрије Богдановић (из породичне архиве)

УВОДНА РЕЧ

Академик Димитрије Богдановић (1930–1986), по образовању теолог и правник, оставио је својим делом блистави траг у српској медијевистици. Био је свестрани проучавалац српске средњовековне духовне културе и књижевности, као и српског рукописног наслеђа у целини, сагледавајући их из различитих углова и тиме утирући пут у многим областима истраживања. Као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије и професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду несегично је преносио знање млађим генерацијама, образујући многе нараштаје научних посленика.

У научном раду значајну пажњу посветио је византијским темељима српске средњовековне културе и рецепцији византијске књижевности. Једна од омиљених тема била му је Лествица светог Јована Лествичника. Објавио је њен превод, као и монографију *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, засновану на докторској дисертацији. У жељи да корене српске духовности приближи савременицима писао је у више наврата о исихазму, посебно о неоплатонизму у исихастичкој књижевности код Срба, о социјалној теологији Јована Златоустог, о Светим оцима и учитељима цркве, рецепцији византијског богословља у Србији XIV и XV века, о књижевности као чиниоцу интеграције византијско-словенског Балкана, о византијском књижевном канону у српским службама средњег века. Редиговао је превод *Поетике рановизантијске књижевности* Сергеја С. Аверинцева, обогативши књигу врсним предговором *На њушевима ѿеориској проучавања рановизантијске књижевности*. У низу прилога посвећених појединим питањима средњовековне књижевности у Срба издвајамо студију *Развој жанрова у српској књижевности XIII века*, као и више од стотину одредница у *Речнику књижевних ѿермина*. Средњовековној култури приступао је као целини, заснованој на јединственом погледу на свет, те је писао и о односу књижевности и ликовне уметности. „Закон лепоте као свеопшта норма људског постојања захтевао је да буде исказан и у стварању писаном речју“, изрекао је једном приликом. Своја књижевнотеоријска и историјскокњижевна проучавања крунисао је поглављима у вишетојној *Историји српског народа* и књигом *Стара српска књижевност*.

Хвале је вредна и његова посвећеност приређивању, критичком издавању и превођењу старих споменика. Учествовао је у припреми прва два тома издања *Законика цара Стефана Душана*, у којима је објављено шест преписа овога текста, објавио *Софијску службу светом Сави, Карејски њивик светиога Саве, Србљак. Службе, канони, акатисџии, I–IV* (у сарадњи са Ђорђем Трифуновићем), Теодосијево *Жиџије Пеџра Коришкој, Жиџије Ђорђа Крајовца, Еџисџолије кир-Силуанове, те Маџичин аџосџол*. Саставио је и данас у издавању споменика незаобилазни текст *Правила за криџичка издања сџарих срџских џисаца*. Био је и један од покретача едиџије *Сџара срџска књџжевносџи*, чији је циљ био да дела средњег века кроз преводе приближи савременом читаоцу. Са својим учитељем Владимиром А. Мошином приредио је критичко издање Вуковог превода *Новој завџеџа* у оквиру *Сабраних дела Вука Караџића*.

Пажњу је посвећивао и проблемима текстологије и лексикографије. У овој области драгоцени су његови радови *Тексџолошко изучавање џравних сџоменика средњовековне Срџије, Недџблијска џрађа у речнику сџарословенској језика срџске редакџије* и *О неким џиџањима лексикоџрафске обраде јужнословенских ћирилских сџоменика срџске редакџије*.

Проучавао је српско писано наслеђе у многим рукописним збиркама (Хиландар, Савина, Библиотека Епархије арадске, Дечани, Пећка патријаршија, Никољац, Цетињски манастир и др.). Продубио је приступ који је усвојио од Владимира А. Мошина на пољу археографије и палеографије, а своја начела изложио је у програмском раду *Меџод оџиса рукоџиса у Археоџрафском одељењу Народне дџблиџеке СР Срџије у Беоџраду*. Поред више прилога у којима је изнео резултате својих истраживања (*Сџара срџска рукоџисна књџа и џроблем реконсџрукџије њених фондова, Ѓирилска џалеоџрафија и кодиколоџија у Јуџославији, Персџекџиве књџжевносџиџоријских исџираживања у збиркама словенских рукоџиса Свеџе Горе, Археоџрафски џројекџи у Срџији* итд.), објавио је и две монографске синтезе: *Каталоџ ћирилских рукоџиса манасџиџа Хиландара, I–II*, и *Инвенџар ћирилских рукоџиса у Јуџославији (XI–XVII века)*.

„Био је то човек сасвим изузетних особина“, написала је академик Ирена Грицкат, један од његових блиских сарадника. Красили су га, како каже, велика интелектуална и духовна острашћеност, многострана и необична знања, моћ усредсређивања, организаторска умешност, тактични приступ саговорницима, дар лепе речи, мирна углаћеност, те јасноћа и брзина мишљења. „Он је, по некој особеној инџуџиџи, по дубоко проџуховљеној поистовећености са предметом свога рада, био непоновљив.“

Академик Димитрије Богдановић је, поред бројних дужности које је имао у Српској академији наука и уметности, био оснивач и први председник Старословенског одбора, утемељеног 1982. године. У знак захвалности за наслеђе које нам је оставио и поштовања према његовом неуморном раду, едицију Старословенског одбора САНУ *Словенски и српски средњи век (Slavica et Serbica mediaevalia)* започињемо њему посвећеном споменицом.

Академик Јасмина Грковић-Мејдор

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

ОД БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ДО ДИОНИЗИЈА ДЕЛА ВЕКИЈЕ ИДЕНТИТЕТ И ПСЕВДОНИМ У КУЛТУРИ РАНОГ МОДЕРНОГ ДОБА

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

Апстракт. – Разматрајући питања у вези с различитим варијантама имена Божидара Вуковића, у раду смо нарочиту пажњу посветили пореклу етимолошко-семантичких облика *Dionisio della Vecchia*, односно *Dionisius a Vetula*, које је Вуковић користио у иностраној средини. Након преиспитивања аргумената на којима је почивала теза о Божидаревом преузимању жениног презимена, показано је, с позиција савремених идентитетских теорија и уз коришћење компаративне анализе, да је Божидар Вуковић сам обликовао свој псеудоним према уобичајеним облицима и моделима познатим у ширим европским оквирима у култури раног модерног доба.

Кључне речи: Божидар Вуковић, Дионизио дела Векија, *Dionisio della Vecchia*, *Dionisius a Vetula*, стара штампана књига, псеудоним, презиме, етимологија, Венеција, Старчева Горица, Старчево

У више наврата је у научној литератури предмет интересовања појединих истраживача било питање имена Божидара Вуковића, нарочито порекло његовог италијанизованог презимена *della Vecchia*, или латинизованог *a Vetula*, која је користио у иностраној средини. До проналаска Вуковићевих тестамената, које је објавио Јорјо Тадић,¹ сматрано је да је то презиме настало преводом и адаптацијом топонима Старчево, односно Старчеве Горице, места његовог порекла.² На то су, пре свега, упућивали литерарни извори, штампани у појединим издањима Божидаровог сина Вићенца Вуковића и Стефана од Скадра. У уводу епистоле, штампане у Псалтиру с последовањем из 1546. године, Вићенцо Вуковић је, након навођења свог имена у српском облику, за презиме исписао „а латинским језиком дела Већа именован“.³ Насупрот томе, у поновљеном издању Псалтира с последовањем, које је штампао Вићенцо Вуковић 1561. године, наведено

* Мирослав А. Лазич, Народна библиотека Србије, Београд, miroslav.lazic@nb.rs

¹ Тадић 1963, 337–360.

² Медаковић 1958, 51.

³ Псалтир с последовањем 1546, л 2а–2б; Стојановић 1902, стр. 171–172, бр. 534.

је „Виценцо де господин Божидара Вуковић от Старца именован“,⁴ што очигледно представља српски еквивалент његовог италијанизованог презимена. Слична етимолошко-семантичка конструкција употребљена је и на почетку Триода посног, издања из 1561. године.⁵ Ту је у тексту штампаном испод заглавне заставице с расцветалим крстом одштампано „Виценце де господин Божидара Вуко(в)е от Старца“.⁶

Насупрот наведеним изворима, у студији Јорја Тадића, у којој су у прилогу објављени тестаменти Божидара Вуковића из 1533. и 1539, и његовог брата Николе из 1539. године, изнет је став да су Вуковићи по доласку у Венецију и након Божидарове женидбе с Аполонијом, преузели и њено породично презиме della Vecchia. До овог закључка Тадић је дошао посредним путем, с обзиром на то да у објављеним тестаментима Божидара и његовог брата Николе Вуковића нигде није изричито наведено да су се Аполонија, њен брат Гашпар, или било ко други од њених рођака презивали della Vecchia. Штавише, под тим презименом једино је у тестаменту из 1539. године именован „Вентурин дала Векија ди Корнови“,⁷ Божидаров кум и ортак у трговини и један од опоручних извршитеља, који је у првом тестаменту, из 1533. године, забележен само као „Вентурин де Корнови“.⁸ Међутим, на основу већ објављених извора из Дубровачког државног архива, у коме је поменут и Гашпар дала Векија,⁹ Јорјо Тадић је закључио да је Вуковићева жена Аполонија потицала из фамилије della Vecchia, претпоставивши да је и поменути Божидаров кум, Вентурин дела Векија ди Корнови, био у рођачким везама са овом породицом. Штавише, коментаришући записе у Псалтиру с последовањем и Триоду посном, Тадић је изнео мишљење да би у том случају конструкција „од Старца“ представљала превод презимена della Vecchia и да она у ствари не стоји ни у каквој вези са Старчевом на Скадарском језеру.¹⁰

Упркос томе што Тадићева теза није почивала на убедљивој аргументацији, она није битније довођена у сумњу ни код истраживача који

⁴ Псалтир с последовањем 1561, л. 2а–2б. уп. Лексикон 1994, 173.

⁵ Постоје два издања ове књиге, која се међусобно разликују у вињетата и другачијој боји текста записа на листу 1а. У једној верзији је црном бојом одштампано „Виценце де господин Божидара Вукове от Старца“, док је у другој, исти, али донекле модификован нагпис отиснут црвеном, који гласи: „Виценце де господин Божидара Вуко(в)е от Старца“.

⁶ Триод посни 1561, л. 1а.

⁷ Тадић 1963, 343.

⁸ Исто, 340.

⁹ Медаковић 1958, 34–35.

¹⁰ Тадић 1963, 347.

су се касније бавили овом темом.¹¹ На њу се надовезао и Ђорђе Сп. Радојичић, који је полазећи од ње створио нову конструкцију.¹² По његовом мишљењу се „Божидар Вуковић у ствари звао Дионисије од Ветула или дала Веча“, чија је ужа породица „изгледа поромањена још за живота његовог деде и прадеде“, док је српско име и презиме узео из трговачких разлога.¹³ Уз то, сматрао је да из шире породице della Vecchia „потиче и Божидарова жена Полонија (Аполонија), шурак Гаспар, Вентурино са сином Антонијем“.¹⁴ Насупрот њему, бавећи се пореклом имена Божидара Вуковића, Ристо Радуновић је на основу етимолошко-семантичке анализе показао непоузданост изнетих ставова о преузимању презимена Вуковићеве тазбине, залажући се за првобитну тезу, по којој је Божидар у своје презиме „уградио име Старчеве горице“.¹⁵ Уједно је претпоставио да су чланови Аполонијине породице презиме della Vecchia осмислили према истоименом називу трговачке компаније. И поред ове научно утемељене студије, код других истраживача превагнуло је супротно мишљење. Тако у тексту Милоша Милошевића, објављеном у истом зборнику где и Радуновићев, аутор се, заступајући мишљење о Вуковићевом преузимању жениног презимена, позива на један архивски документ из 1540. године у коме је Гашпар, брат Божидарове жене Аполоније, освојио свог покојног оца презименом dalla Vecchia.¹⁶ Овај став, који је у основи понављан и у потоњој научној литератури, налазимо и у Лексикону српскословенског штампарства, где је у оквиру каталожке јединице о Божидару Вуковићу посебан део посвећен његовим именима.¹⁷

Међутим, да би се потврдила или оповргла једна или друга теза, неопходно је, најпре, детаљно преиспитати доказе на којима оне почивају и питање његових имена сагледати с различитих аспеката, а не само на основу некритички преузетих података из селективно коришћених извора. Стога је, у недостатку примарних извора, нужно осветлити друштвено-историјски контекст и културни миље у којем је Божидар Вуковић деловао, нарочито његову трговинску мрежу, као и личности које су с њим биле повезане родбинским и пословним односима. Веродостојност изнетих теза биће потом преиспитана њиховим смештањем у општи идејни и културни

¹¹ Сковран, 1977, 80.

¹² Уп. Радуновић 1986, 37.

¹³ Радојичић 1967, 37–38.

¹⁴ Исто, 37.

¹⁵ Радуновић 1986, 27–40.

¹⁶ Милошевић 1986, 225.

¹⁷ Лексикон 1994, 77–79.

оквир раног модерног доба, сагледаним из перспективе савремених социолошких и антрополошких теорија о идентитету,¹⁸ које показују да је у његовом конструисању битну улогу имало и грађење личних имена и псеудонима. Сагледавањем Вуковићевог сложеног и вишеслојног идентитета, који је обликован у сукобу и прожимању с његовим верским и етничким патриотизмом, с једне стране, и прилагођавањем културном моделу венецијанског друштва прве половине XVI столећа,¹⁹ с друге, избегла би се опасност прсликавања савремених значења на раздобље коме је Божидар припадао.

*

У колофонима Вуковићевих издања, као и изворима насталим у оквири-ма српског народа на српскословенском језику, он је обично именован као војвода Божидар Вуковић. Среће се, такође, и формулација „од Ђурића Подгоричанин“, која је придодавана уз његово име и презиме, док је у приложничком запису иконе Тајне вечере са архиђаконом Стефаном и арханђелом Михаилом, са иконостаса цркве Светог Ђорђа Грчког (San Giorgio dei Greci), наведен и придевак „Зећанин“.²⁰ Констатовано је да је Вуковићево презиме патронимичког карактера, али да није настало филијацијом по оцу, будући да је на основу тестамената и архивских извора познато да се он звао Лука,²¹ већ према неком даљем претку.

У раздобљу када код Срба нижи слојеви друштва нису имали наследна презимена, и када су припадници племства ради заштите стечених привилегија најчешће презиме патронимичког карактера градили према очевом имену,²² остало је нејасно по коме је Божидар носио презиме Вуковић. Он у својим књигама не говори о томе, али је Вићенцо у епистоли, објављеној у Псалтиру с последовањем из 1546. године,²³ навео да његови преци „потичу од племена побожних владара српске земље, од Белога Константина Првог, почев од побожног и првог хришћанског цара, до времена славнога Вука деспота, и Бранка Вуковића, и Стефана деспота, како се налази у родослову краљева и царева српских.“²⁴ Без

¹⁸ Self and Identity 1997; Rewriting the Self 1997; Advanced in Identity 2003; Joseph 2004.

¹⁹ De Maria 2010.

²⁰ Радуновић 1986, 28–29.

²¹ У сва три објављена тестамената браће Вуковић, у два Божидарова и у једном Николином, након навођења њиховог имена исписана је формулација „пок. Господина Луке“ (Тадић 1963, 338, 341, 343). Поред Вуковићевих тестамената, слична конструкција се јавља и у појединим архивским документима. Уп. Милошевић 1986, 320.

²² Радуновић 1986, 31.

²³ Псалтир с последовањем 1546, л. 2а–2б.

²⁴ Према: Синдик 1996, 87.

обзира на то што у овој формулацији има непрецизности и нетачности при помену појединих личности, она ипак открива генеалошку конструкцију Вуковића, којом се они везују за српску владарску лозу Бранковића.²⁵ Тим поводом неопходно је подсетити и на чињеницу да је Божидар Вуковић за основу свог грба имао мотив пропетог лава – за који се обично сматрало да је доспео захваљујући утицају Венеције, као њеног препознатљивог симбола – а који је у ствари био и основни хералдички мотив Бранковића.²⁶

Иако је очигледно реч о генеалошкој конструкцији, тешко је поуздано утврдити преко које се личности из породице Бранковић Вуковићи везују са овом српском владарском династијом. Да ли је то Вук Бранковић, или би то можда могао бити његов син Ђурађ, који је у то време код савременика био познат под патронимом Вуковић, а који се тек касније у историографији јавља под презименом Бранковић. У том случају и придевак „од Ђурића“, који је такође патронимичког карактера,²⁷ могао би упућивати на ову везу, као и чињеница да је Ђурађ Бранковић у име

²⁵ У историографији су тим поводом постављена два основна питања: да ли је доиста постојала некаква веза између Вуковића и Бранковића или је реч о измишљотини и да ли је поменути конструкцију сачинио Божидар, или тек Вићенцо (Новаковић 1887, 210). Наиме, Иларион Руварац је одлучно одбио постојање било какве стварне везе, означивши Вићенцову посланицу „морском“ (Руварац 1896, 12–13). Поред тога, у историографији је рано исказана претпоставка да се помен *Вука десјоша* односи на Вука Бранковића, иако он није био деспот, док је поводом *Бранка Вуковића* претпостављено да је на том месту дошло до обртања, што би опет указивало на истог Вука Бранковића (Новаковић 1887, 210).

²⁶ Да је, наводно, Вуковић и раније имао свој грб с мотивом лава указује и концепт одлуке канцеларије Карла V од фебруара 1533. године, којом се Божидар Вуковић, односно *Dionisius dela Vechia* проглашава племићем Светог римског царства, где је, између осталог, наведено: „Штит је, наиме, по ширини подељен на два дела, од којих се у оном доњем налази ваш традиционални грб у белом пољу, или пак оном боје сребра, с представом лава који се пропиње у црвеној нијанси између две траке исто тако црвене боје, од којих се једна спушта с десне на леву страну, а друга, такође црвене боје, описује цело поље“. Треба навести и то да је у истом документу поменут и извесни Мартин Лупи, као лице које је такође одликовано: „...Својом сопственом одлуком ми те одликујемо орденом Свете латеранске палате, као у случају Мартина Луија“ (Миловић 1986, 14). Постоје мишљења да је можда реч о Вуковићевом старијем сроднику или претку, али је на основу текста из концепта одлуке о додели племићке титуле тешко поуздано утврдити у којим је родбинским везама био наведени Мартин Лупи с Божидаром Вуковићем (Лексикон 1994, 80–81). О грбу Бранковића в. Спасић и др. 1991; За општи преглед мотива лава у хералдици: Ацовић 2008, 161–175.

²⁷ Радуновић 1986, 32.

деспота Стефана једно време владао Зетом.²⁸ С друге стране, у потоњим родословима и летописима,²⁹ попут Хроника Ђорђа Бранковића, гроф Ђорђе Бранковић је поменут као личност која припада огранку породице Вуковић из Подгорице.³⁰ Да је и сам гроф Ђорђе Бранковић доводио себе у родбинске односе с Божидаром Вуковићем, могла би указивати и хералдичка структура његовог грба,³¹ ослоњена у највећој мери на грб Божидара Вуковића. С тим у вези, треба поменути и податак да је на једном Вуковићевом октоиху гроф Ђорђе Бранковић записао „от книг Георгија Бранковића Подгоричанина“.³²

Тешко је поуздано рећи да ли су Вуковићи у потпуности измислили своју генеалогiju³³ или су имали неких основа да се позивају на њу,³⁴ као и то да ли су у њу вешто уградили своје презиме или га само искористили; неспорна је чињеница да је Божидар већ 1519. и 1520. године био познат под презименом Вуковић, како се потписао у својим првим издањима богослужбених књига, Служабнику, Псалтиру с последовањем и Молитвенику (Зборнику за путнике). Позивање на сродство с владарском породицом Бранковића нарочито је постало актуелно тридесетих година XVI столећа, када је Божидар Вуковић израстао у једну од значајних политичких фигура на простору југоисточне Европе. Учествујући као обавештајац у служби шпанског двора у окупљању антиосманске коалиције предвођене Карлом V и папом Павлом III,³⁵ он је сковао и план

²⁸ Искрпно о Ђурђу Бранковићу: Спремић 1999.

²⁹ О родословима и летописима сагледаним у контексту политичких и друштвених околности у којима су настали: Васиљевић 2015, 95–117.

³⁰ О потоњим генеалогским конструкцијама Бранковића: Руварац 1896, 11–15.

³¹ Ацовић 2008, 284, 290, нап. 700.

³² Руварац 1896, 13; Медаковић 1958, 49.

³³ Измишљање генеалогии било је веома заступљено, нарочито у другој половини XVI столећа. Посебно је занимљив пример Јакова Хераклида Базилика, који је потицао са Самоса или Сицилије, а који је успео да се попне и на престо Молдавије, којом је владао непуне две године. Он се у својој генеалогии, коју му је, по свој прилици, штампао Димитрије Љубавић у Брашову 1558. године (Cazacu 1995, 187–207), везивао за сремске Бранковиће (Ђирковић 2000, 401–403). Примера ради, познат је и случај шпанског адмирала дон Педра Охмучевића Гргурића, пореклом из Сланог код Дубровника, као и других породица који се везују за илирску хералдику: Палавестра 2010, 53–110. Опширније о властели илирске хералдике: Рудић 2006.

³⁴ У историографији није решено питање да ли је брак Ђурђа Бранковића са Ирином Кантакузин, који је склопљен 1414. године, био његов први брак и да ли је из претходног брака, који је вероватно постојао, имао и потомство: Ђук 1979, 53–54.

³⁵ Documente private 1940, 15–21, 30–32; Cazacu 1992, 511–528. Тих година је, у циљу стварања антиосманске коалиције, под плаштом трговинских послова, Божидар

о подизању устанка против Турака.³⁶ Ослободилачки покрет под његовим вођством требало је да започне ослобађањем Скадра, одакле би се проширио на остале земље југоисточне Европе, досежући до Влашке и Молдавије, с чијим кнежевима је био у сталној вези. Генеалогска веза с Бранковићима, коју је исказивао путем вербалне и визуелне репрезентације,³⁷ била је у служби истицања политичког легитимитета у циљу обнове српске државе и Српске патријаршије³⁸ под протекторатом Карла V Хабзбуршког.³⁹ Тиме се може објаснити и Вуковићев захтев упућен Карлу V за добијање деспотске титуле⁴⁰ и главнокомандујућег⁴¹, јер би као

Вуковић ишао у поверљиве обавештајне мисије у име Карла V Хабзбуршког. Оваква двострука улога није била неуобичејена за то време, које је обилувало улозима с разних страна, а добри односи са високим званичницима Порте, као и родбинске везе са Ајас-пашом (Documente private 1940, 15–16, бр. VII; Cazacu 1992, 521, нап. 30), који је у раздобљу од 1536. до 1539. године био велики везир Османског царства, чинили су га изузетно погодном личношћу за обављање поверљивих обавештајних послова. О обавештајним службама и њиховим активностима: Preto 2010. О извештајима дипломата Карла V: Фејић 1988, 87–96.

³⁶ Ђирковић 2000, 398.

³⁷ Репродуковање грба у богослужбеним књигама свакако није отелотворавало хришћанске идеале побожности и скромности, како је истицано у колофонима, већ је представљало визуелно средство у функцији репрезентације његове личности. На то упућује и пример накнадно уграђеног грба на икони Нерукотвореног образа из Народног музеја у Београду, коју је Божидар Вуковић откупио из цркве Светог Франческа у Венецији, на шта указује Пахомијев натпис на њеној полеђини (Мирковић 1932, 127; Лазич 2013, 58–61; О икони Нерукотвореног образа, сагледаној у контексту сложеног идентитета Божидара Вуковића, који је манифестован накнадним уметањем његовог породичног грба, в. Борозан 2015, 153–161). Иако је икона откупљена 1520, на њој је утиснут нови породични грб, који је 1533. године добио од Карла V, и где је ословљен војводом, који је, уз додатак лаворовог венца, као симбола патриотизма, штампан и у његовим издањима Октоиха петогласника (1537) и Празничног минеја (1538).

³⁸ Cazacu 1992, 520–521, нап. 29. Иако се у документима не помиње име патријарха, изгледа да је реч о ранијем смедеревском митрополиту Павлу, који је анатемисан од стране Охридске патријаршије, и након неуспеле побуне прогнан са српских територија. Уп. Samardžić 250, 257–258. О патријарху Павлу Смедеревцу: Милошевић 2006.

³⁹ Cazacu 1992, 514–515.

⁴⁰ Божидар Вуковић је током јесени 1537. године тражио од Карла V деспотску титулу, коју, судећи према његовим каснијим извештајима, није добио, будући да се ни у једном од њих није потписао као деспот. Он је захтев за добијање ове титуле правдао јачањем антиосманског покрета на тлу јужнословенских земаља, о чему говори текст у његовом извештају Карлу V од 18. децембра 1537. године: Documente private 1940, 20, бр. XI.

⁴¹ У писму од 4. октобра 1538, упућеном Карлу V, тражећи дозволу од цара да буде главнокомандујући над народима који се потчињавају „патријарху српском“,

легитимни наследник Бранковића, он полагао право на српске области и деспотско достојанство,⁴² што је посебно наглашавао у потоњим изворима његов син Вићенцо.⁴³

Остављајући за сада по страни питање његовог српског презимена, осврнућемо се на Божидарово име и презиме *Dionisio della Vecchia*, или латински *Dionusius a Vetula*, која је користио у иностраној средини, пре свега у Венецији, где је под тим именима или њиховим варијацијама потписиван у различитим документима.⁴⁴ Готово да нема дилеме да су имена Дионизио и Дионизиус представљала италијанске и латинске еквиваленте његовог српског имена Божидар. Оба су блиска и указују на етимолошко-семантичку сродност, па је очигледно да је реч о преводу и адаптацији истог имена с једног језика на други. Када је реч о презименима *della Vecchia* и *a Vetula*,⁴⁵ још немамо поуздане податке о породици

Вуковић, поред осталог, каже: „... и да та моја дозвола и моја задужења буду таква да управљају свим другим војницима и вођама, да сви буду под мојом командом, и да ја могу да поставим на сва места где то буде потребно своје људе, од поверења, и за одбрану и за управљање“ (Cazacu 1992, 523, нап. 53).

⁴² За разлику од ранијег периода, када је додељивање деспотске титуле било повезано са сродством и брачним везама с породицом владајућег византијског цара, код потоњих српских деспота које су именовали Хабзбурзи биле су пресудне генеалогске везе с претходним владарима који су носили ту титулу: Ђирковић 2000, 399.

⁴³ У том смислу треба издвојити писмо Вићенца Вуковића, упућено папи Гргуру XIII, по свој прилици 1574. године. У њему је Вуковић представио пројекат штампања ћирилских српскословенских књига под окриљем и уз материјалну помоћ римокатоличке цркве. Ту је за свог оца навео да је „Дионизије, српски деспот, потомак лозе која води порекло од католичких императора“, као и то да је он био „главни владар и поглавар области где се говори српским језиком“. Говорећи о очевим и својим заслугама за одржавање вере, указао је и на то да је Божидар Вуковић „у време савеза с Карлом V ратовао као главнокомандујући за српске и македонске земље“, а да је касније и сам „служио Његовом Величанству у Немачкој у рату против јеретика и против саксонског војводе“. На крају овог писма није пропустио прилику да укаже и на своје деспотско достојанство које је наследио од оца, потписавши се као „Ђо(вани) Вићенцо Вуковић, звани дела Векија од деспота српског“ (Милошевић 1986, 284–288, бр. XVIII). Поред овог, готово на исти начин, само са извесним лексичким варијацијама, Вићенцо Вуковић се потписао и у преосталим писмима упућеним високим прелатима Римокатоличке цркве који се односе на пројекат штампања књига „на српском језику“.

⁴⁴ Радуновић 1986, 29–30; Милошевић 1986, 226.

⁴⁵ О варијацијама имена Божидара Вуковића на италијанском и латинском језику, в. Радуновић 1986, 29–30. Најчешће су у питању облици *dalla*, *della*, *de la*, као и *Vecchia* и *Wechia*.

Вуковићеве жене Аполоније,⁴⁶ осим што су њени најближи рођаци у каснијим изворима тако именовани, због чега нам знатну помоћ пружају сазнања о породици Божидаревог кума и ортака у трговини, Вентурина ди Корнови дала Векија. На срећу, познато је читаво генеалошко стабло ове угледне венецијанске породице,⁴⁷ пореклом из Анконе, која је осамдесетих година XVI столећа спадала међу десет најбогатијих у граду.⁴⁸ Из њихове породичне генеалогije може се поуздано утврдити да они нису били ни у каквим родбинским везама с Вуковићевом тазбином. Њен родоначелник је био Ђерардо, Вентуринов прадеда, који је по занимању био ситни трговац. Временом су његови наследници, Антонио и Вентурин ди Корнови, након удруживања са Вуковићима, знатно проширили обим трговине, поставши надалеко познати трговци свилом и другим тканинама. Оно што је нарочито занимљиво јесте то да се ботега у којој су продавали текстилну робу, а која је била смештена у Кампо Сан Бартоломеу, називала *dalla Vecchia*.⁴⁹ Колико је она била чувена међу савременицима сликовито показује и податак да је француски краљ Анри III, приликом обиласка града за време посете Венецији 1574. године посетио и ботегу *dalla Vecchia*.⁵⁰ Стога не чуди што је њен назив уједно постао и синоним за породицу ди Корнови, док је Вентурин био први члан ове фамилије који је свом презимену ди Корнови додао и назив *dalla Vecchia*. Од 1537. године, од када се први пут помиње као Вентурин ди Корнови дала Векија, две године пре Вуковићевог другог тестаента, ова фамилија је остала позната под двоструким презименом, чак и међу огранком који се касније преселио у Анкону. Између осталог, ова породица је изнедрила низ значајних чланова у друштвеном животу Венеције, а занимљиво је то да је међу патронажним активностима, као механизмом помоћу којег је она репрезентовала свој положај у јавној сфери, Вентуринов син Антонио од Тицијана наручио олтарску представу Благовести за њихову породичну капелу у цркви Сан Салваторе у Венецији.⁵¹

⁴⁶ Cazacu 1992, 513, 519, нап. 21. Занимљиво је да је аутор изнео претпоставку да је Вуковићева жена Аполонија можда била ћерка или рођака Ђованија дела Векије, фирентинског кондотијера којег је поменуо Марино Санудо у својим Дневницима: Samardžić 2005, 249.

⁴⁷ De Maria 2010, 201.

⁴⁸ Ibid., 47.

⁴⁹ Ibid., 200.

⁵⁰ Ibid., 37.

⁵¹ De Maria 2010, 201. Поред тога, Томасо и Пијетро дала Векија ангажовали су Тицијана и да за цркву Сан Доменико у Анкони наслика представу Распећа Христовог.

Оно што је уочено и раније, али није довољно аргументовано,⁵² а што су истраживачи који су заступали тезу о преузимању презимена Божидарове супруге Аполоније обично пренебрегавали, јесте то да Никола Вуковић никако није могао да гради свој идентитет на основу презимена братовљеве тазбине. Да бисмо то схватили, морамо се осврнути како на уже, тако и на шире родбинске везе, које су, као гаранција комерцијалних и предузетничких односа, играле битну улогу у трговинском пословању браће Вуковић. Наиме, Никола Вуковић је био ожењен Дионором Габијано, која је потицала из породице чије презиме води порекло од једног села у близини града Асти, одакле су били родом.⁵³ Она је била ћерка Ђованија Бартоломеа да Габијанија, човека који је двадесетих и тридесетих година XVI столећа био на челу једне од водећих међународних трговачких компанија у Европи у области издаваштва и дистрибуције књига.⁵⁴ Међутим, као и Вуковићи, и чланови ове фамилије нису се искључиво бавили трговином књигама, него и продајом различите врсте робе, нарочито зачинама и тканинама. Њихова трговинска делатност почивала је на ангажовању Ђованијевих синова Балдазара, Ђиролама и Ђованија Франческа, као и зетова – Лоренца Алипрандија, мужа Габијанове ћерке Анђоле, и Николе Вуковића, Дионориног мужа. Из тестаментa Ђованија Бартоломеа, из октобра 1536. године, познато је да је породица Габијано била везана за три европска комерцијална и финансијска центра: Венецију, Лион и Фландрију. Компанија у Венецији била је регистрована на име зета Лоренца Алипрандија, у Фландрији на Франческа Бонаномеа, док је предузеће у Лиону водио братанац Лучимбурго, који је заједно са зетовима Алипрандијем и Николом Вуковићем био и један од извршилаца Бартоломеовог тестаментa.⁵⁵ Већину ових лица, поред жене Дионоре, Никола Вуковић је две године касније (1538) одредио и за извршиоце свог тестаментa.⁵⁶ А у каквим је односима био с њима и колико је имао поверење у њих, најбоље потврђује и садржај текста Николиног тестаментa, у коме, између осталог, поручује:

⁵² Радуновић 1986, 36; Лазић 2013, 56–58, нап. 35.

⁵³ Nuovo 2013a, 71.

⁵⁴ Nuovo 2013b, 20–21; Nuovo 2013a, 74–80; Infelise 1998.

⁵⁵ Nuovo 2013a, 75–80; Infelise 1998.

⁵⁶ „Остављам своју премилу супругу Дионору, ћерку госп. Зуана Бартоламија из Габиана, за госпођу и господарицу, и управитељицу моје и њене деце док буде живела. Исто тако остављам за извршиоце тестаментa њу и моје премиле шураке госп. Лоренца Алипранда, и госп. Зуана Франческа, и госп. Балдисеру из Габиана“ (Тадиф 1963, 344).

„Својим предрагим шурацима и извршиоцима тестамена дајем најшири ауторитет и власт да воде, администрирају и руководе мојом имовином на начин који се њима буде чинио најбољи, јер ме воле, као што и ја њих волим. И свим срцем их молим, ако ме бог буде сада позвао себи, да пристану да дођу становати у ову кућу, јер ће то бити згодно и за њих и за испуњење мога тестамена. Исто тако одређујем и изричито хоћу да моји синови никада не смеју тражити рачуне, нити икакво објашњење од извршилаца мог тестамена и мојих премих шурака, јер сам сигуран да ће моје синове третирати као своје сопствене“.⁵⁷

Након упознавања с пословним односима породице Габијани, можемо претпоставити и да је, по свој прилици, брак између Николе Вуковића и Дионоре Габијано склопљен из пословних интереса, с обзиром на то да су Вуковићи имали контакте и развијену трговинску мрежу широм Леванта. Родбинско повезивање с Вуковићима омогућило је породици Габијано проширење њихове међународне комерцијалне мреже према истоку, која се након тога пружала од Енглеске, преко Фландрије, Лиона, Венеције, све до престонице Османског царства. С друге стране, ако имамо у виду друштвени углед ове породице и њену финансијку моћ, не можемо прихватити ни најмању могућност да су постојали икакви разлози да Никола Вуковић преузме презиме жене свог брата. Нити је то било у складу са уобичајеном праксом тог времена, нити је за тим икаква потреба постојала, па чак ни у случају да је Аполонија потицала из имућније породице него што је то била Габијано.⁵⁸

*

Студије објављене последњих деценија указују да лични идентитет у култури раног модерног доба није био аутономна категорија, како је то сматрао Јакоб Буркхарт, који је ренесансу, због изразитог развоја индивидуализма, представљао као ново доба.⁵⁹ Међутим, у складу са идејама

⁵⁷ Тадић 1963, 344.

⁵⁸ Да Аполонијина породица није била изразито моћна у финансијском смислу, посредно наговештава и висина њеног мираза од четири стотине дуката (Тадић 1963, 340), која је представљала знатну, али не и изузетно високу суму новца. Примера ради, познати венецијански штампар немачког порекла, Франческо дела Фонтана је у тестаменту из 1491. године својој кћерки Кристини оставио у мираз 1.800 дуката (Nuovo 2014). Када је реч о припадницима српског народа, Никола Србин је у свом тестаменту, састављеном 1528. године, одредио у име мираза својој нећаци Марији 1000 дуката (Костић 1975, 492).

⁵⁹ Burkhart 1991, 79–98, 159–197. Буркхарт је као аргументацију о ренесанси као епохи самосвести у великој мери заснивао на појави и развоју појединих књижевних

о патриотизму, као једној од најузвишенијих врлина,⁶⁰ човек ренесансе увелико се поистовећивао с религијом, завичајем, градом и породицом, што га није много удаљавало од човека средњег века.⁶¹ Поред индивидуалних предиспозиција, у конституисању идентитета значајну улогу је имала мрежа социјалних, културних и институционалних сила, као скуп контролних и нормативних механизма.⁶² Оне су ауторитативно управљале понашањем појединца, који није слободан, аутономан субјекат, већ идеолошки производ конструисан културном поетиком.⁶³ Савремене теоријске поставке показале су да идентитет није фиксна, већ временски и просторно променљива категорија, и да појединац има вишеслојне, флукутирајуће идентитете који лебде између различитих култура и традиција.⁶⁴ С друге стране, према угледу на елиту у античком свету, у култури раног модерног доба била је присутна и самосвест о постојању личног идентитета, као и могућност његовог обликовања.⁶⁵ Самообликовање ренесансног човека представљало је вештину подложну манипулацији, којом је појединац стварао жељену слику о себи намењену другима ради прилагођавања заједници, односно његовог друштвеног и економског напредовања.⁶⁶

жанрова, попут биографија и аутобиографија, као и портрета и аутопортрета, особито потписа на њима, али се у последње време ови ставови умногоме преиспитују: Брајовић 2009, 13–16; Burke 1997, 17–28. О критици увреженог става о индивидуализму у култури ренесансе: Martin 2004.

⁶⁰ Viroli 2003, 18–19; Симић 2012, 17–21.

⁶¹ Брајовић 2009, 14.

⁶² У питању су ставови произашли из новог историзма, чији представници међу теоретичарима књижевности нису сматрали да су литерарна дела аутономна естетска категорија, већ продукт специфичног културног, социјалног и политичког контекста. Кључно дело јесте *Самообликовање у ренесанси*, Стивена Гринблата. У њему, бавећи се водећим личностима енглеске ренесансе (Мор, Вајат, Спенсер, Марло и Шекспир), аутор истражује структуру идентитета и открива многоструке везе између ренесансне културе и обликовања идентитета у освит модерног доба: Гринблат 2011; Гринблат 2002, 43–58. О новом историзму: Фелбабов 2002, 7–42; Хауард 2002, 69–85. О историјату новог историзма: Вилсон 2002, 86–106.

⁶³ Ови Гринблатови ставови су проистекли на основу Фукоових размишљања (Гринблат 2011, 113). Уп. Брајовић 2009, 27.

⁶⁴ Ђорђевић 2012, 32; Rosenberg 1997, 23–45; Burke 2003, 195–214.

⁶⁵ Гринблат 2011, 19–20.

⁶⁶ Гринблат 2011, 20–22; Брајовић 2009, 25–29. Савет о претварању (дисимилација) присутан је у многим ренесансним приручницима, где се говори о потреби „пројектовања усавршеног властитога лика“. Међу њима, свакако је најпознатији *Књија о дворанину* Балдазара Кастиљонеа (Kastiljone 2012).

Један од облика репрезентације и самообликовања појединца у култури раног модерног доба било је и осмишљавање псеудонима.⁶⁷ Најстарија позната књига која говори о обичају креирања псеудонима јесте приручник Адријена Бајеа *Auteurs Deguisez: Sous des noms entrangers* из 1690. године.⁶⁸ Иако објављена крајем XVII столећа, она садржи и бројна искуства генерација претходног столећа. Пре свега намењена писцима који су желели да осмисле псеудоним, ова књига је одражавала и дотадашњу праксу интелектуалаца различитих професија, уметника и осталих припадника виших слојева друштва, који су употребом псеудонима уобличавали приватну и професионалну страну своје личности. У Бајеовом приручнику, поред општих питања везаних за промену имена, наведени су и мотиви, као и практични савети и начини на које они могу бити осмишљени. Од четрнаест наведених мотива за осмишљавање псеудонима, издвојени су „љубав према антици“, прикривање идентитета из различитих разлога – од страха да не страдају од непријатеља „који у својим рукама имају дизгине моћи и власти“, „потреба да се некажњено оговара и да се до миле воље износе увреде“, све до жеље да се прикрије ниско порекло или друштвени положај.⁶⁹ Када је реч о начину на који су писци мењали име, на првом месту се налази промена породичног имена у име места родног краја или места где писац живи, име властеоског поседа или наследне области или име места које је неком дато на уживање. Следе затим различити начини узимања туђег имена ради прерушавања, грађење патронима по угледу на старе Грке и Римљане, према имену оца, мајке и осталих предака; узимање апелатива према достојанству, занимању, положају, завичају и др.; узимање имена заједнице или удружења; узимање синонима или имена која имају приближно значење, превод личног имена с једног на други језик, тако да се добије име сличног или приближног значења итд.⁷⁰

Да је Бајеова књига у себи садржала и искуства раног модерног доба широм европског континента потврђују и презимена многобројних познатих писаца, уметника, филозофа и других јавних личности и научника

⁶⁷ Симић 2013, 165–167.

⁶⁸ *Auteurs Deguisez* 1690.

⁶⁹ *Ibid.*, 86–218.

⁷⁰ *Ibid.*, 219–471. Колико је Бајеова књига била утицајна и у доба просветитељства говори пример Волтера, односно Франсоа Мари Аруеа, како је било његово право име. Уп. Wade 1935, 209–215. За пример међу српским народом најупечатљивији је случај Захарија Орфелина. О креирању његовог псеудонима, в. Симић 2013, 168–177.

из различитих области.⁷¹ Уједно, она открива да је најучесталији облик презимена обично био грађен према називу места порекла одређене личности, на основу чега су, примера ради, добијена презимена да Винчи, де Волтера, ди Корнови, да Габијано, ел Греко и др.⁷² Иста пракса се одвијала и широм јужнословенског културног круга, па и међу српским народом. Ако бисмо се задржали само на пољу штампарства и издаваштва, већина појединаца је уз своје име додавала назив свог завичаја, попут Божицара Горажданина, Стефана од Скадра, Јакова од Камене Реке, Стефана од Паштровића итд. С друге стране, монашка лица су обично користила и придевак према матичном манастиру коме су припадали, као што су: Мардарије од манастира Мркшина црква, Сава Дечанац и други.

Приликом пресељења у другу земљу, ради лакшег укључивања у нови друштвени систем и пословни амбијент, појединци су најчешће смишљали и ново име, преводећи и прилагођавајући старо на језику средине којим се у њој говорило, или на латинске или грчке еквиваленте.⁷³ Познат је случај Филипа Меланхтона, блиског сарадника Мартина Лутера, који је своје изворно име Филип Шварцерд, што је на немачком значило „црна земља“, превео на латински језик.⁷⁴ Други Лутеров савременик историчар Јохан Авентинус презивао се у младости Турмајер, а ново презиме је одабрао по имену једног од седам римских брегова, што је представљало одговарајући превод назива његовог родног града Абензберга у Баварској.⁷⁵ Поменућемо, овом приликом, и прве венецијанске штампаре, немачког порекла, браћу Јохана и Венделина од Шпајера. По доласку у Италију, они су променили имена и постали познати као Ђовани и Венделино да Спира. Такође, и њихов земљак Франц Ренер од Хилбруна, који је радио у Венецији од 1471. до 1486. године, мења своје име у Франческо дела Фонтана, тако што је именицу Brunnen, изведена од Hilbrunn, превео на

⁷¹ Поред Бајеовог приручника, огроман број примера може се наћи у речнику псеудонима, који обухвата раздобље од антике до данашњих дана: Room 2009.

⁷² Случај Ел Грека представља репрезентативан пример осмишљавања псеудонима према етничком пореклу: Casper 2014, 1–22. Сличних случајева има и међу српским народом, а један од њих је и трговац Никола Србин (Nicolo de Servia), који потиче из околине Скадарског језера, а који је био и у пословним, а можда и родбинским, односима с Божицаром Вуковићем: Костић 1975, 86–87, 492, где је објављен и његов тестамент из 1528. године.

⁷³ О осмишљавању псеудонима превођењем имена у латинске и грчке еквиваленте: Carlson 1940, 16–18.

⁷⁴ Ibid., 16.

⁷⁵ Ibid., 17.

италијански у Фонтана.⁷⁶ Реч је о тасту Бартоломеа да Габијана, односно деди Дионорином, удатој за Николу Вуковића, од кога су Габијани преузели типографски амблем у виду фонтане.⁷⁷ С јужнословенских простора издвојићемо и случај штампара Добрића Добрићевића, који представља и одличан пример прављења псеудонима. Он је издао велики број књига класичних аутора у Верони, Бреши и Лиону, где је пословао и са лионским огранком породице Габијано, али где се под плаштом издаваштва и трговине бавио и обавештајним пословима у корист Млетачке републике.⁷⁸ Псеудоним је направио преведећи своје име и презиме на италијански, односно латински језик, па је у иностраној средини био познат под називом Бонино Бонини, тј. Бонинус де Бонинис.⁷⁹

*

Сасвим је извесно да је по моделу из европског искуства, и Божидар Вуковић изградио свој идентитет, чије су основне одреднице почивале на верском и етничком патриотизму.⁸⁰ По доласку у Венецију, да би се лакше уклопио у нови друштвени, културни и пословни амбијент, Вуковић преводи и прилагођава назив места свог завичаја, Старчево, на познате облике у италијанском и латинском језику – della Vecchia, односно a Vetula.⁸¹

Да је Вуковић доиста по овом принципу осмислио свој псеудоним у новој средини, можемо видети и на примеру његове идентитетске конструкције, у оквиру које се ни у којем случају не може уклопити теза о преузимању жениног презимена. Градећи нови идентитет у Венецији, он није тежио да прикрије стари. Напротив, поред професионалне припадности, кључни идеолошки топоси у обликовању Вуковићевог идентитета били су, с једне стране, генеалогско везивање за српску владарску династију Бранковића, а с друге, Скадар, односно Старчева Горица, место одакле је потицао.⁸² На основу њих, Вуковић је истицао легитимитет којим је

⁷⁶ Nuovo 2013a, 75, нап. 80.

⁷⁷ Ibid., 75, нап. 82.

⁷⁸ Cioni 1972.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ О верском и етничком патриотизму Божидара Вуковића: Лазић 2013, 55–63.

⁸¹ Радунчић 1986, 33.

⁸² Као места порекла Божидара Вуковића у изворима се најчешће помињу Подгорица и Скадар. По свему судећи, он је пре пресељења живео у Подгорици, на шта указују историјско-литерарни извори из колофона његових књига, али је пореклом свакако био везан за Скадар. Поред осталог, на то упућује и његова последња жеља да тело по упокојењу почива у „отаџбини“ (Тадић 1963, 342).

полагао право на обновљене српске територије под политичким и војним протекторатом Карла V Хабзбуршког, док је, према његовом плану, који је осмислио и лично предочио цару,⁸³ утврђени град Скадар са околином требало да представља иницијални стожер антиосманског ослободилачког покрета на ширем јужнословенском простору.⁸⁴ С друге стране, имајући у виду друштвено-политички значај Божидара Вуковића у Венецији, презиме della Vecchia могло је само од њега да потекне, будући да је он био извор и носилац идентитета, а не неко од чланова женине породице.

Када је реч о презимену dalla Vecchia, под којим се у каснијим изворима помињу Божидаров таст Ђорђо (Zorzi) и шурак Гашпар (Gasparo), оно је свакако установљено према имену заједничке ботеге, односно, трговачке компаније, тј. настало је по истом принципу као и у случају његовог кума и ортака у трговини Вентурина ди Корнови дала Векије.⁸⁵ А да је Вуковић имао свест о обликовању идентитета и сам осмислио свој псеудоним, показује и превођење и прилагођавање његовог имена Божидар на италијански и латински језик. Стога у тој светлости треба протумачити и реченичне формулације из појединих издања Вићенца Вуковића које гласе „а латинским језиком дела Већа именован“, а никако тиме да су Божидара у страниј средини „спонтано назвали презименом његове супруге“,⁸⁶ а још мање да је етимолошко-семантичка конструкција *од Сџарца* представљала превод његовог присвојеног италијанског презимена della Vecchia или латинског a Vetula.⁸⁷

⁸³ Cazacu 1992, 524–526.

⁸⁴ О томе говоре бројна документа објављена у: Documente private 1940, 20–22, бр. XI, XVI; Cazacu 1992, 523–526. нап. 53.

⁸⁵ De Maria 2010, 200. За преузимање имена према трговачкој компанији, в. Радуновић 1986, 35–39.

⁸⁶ Милошевић 1986, 224.

⁸⁷ Тадић 1963, 347.

ИЗВОРИ

СТАРА ШТАМПАНА КЊИГА

Служабник 1520: *Служабник*, Венеција 1519.

Псалтир с последовањем 1520: *Псалтир с њоследовањем*, Венеција 1520.

Молитвеник 1520: *Молићвеник (Зборник за њућнике)*, Венеција 1520.

Псалтир с последовањем 1546: *Псалтир с њоследовањем*, Венеција 1546.

Псалтир с последовањем 1561: *Псалтир с њоследовањем*, Венеција 1561.

Триод посни 1546: *Триод њосни*, Венеција 1561.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Миловић 1986: М. Миловић, *Додјелѡвање ѡлемићке ѡићуле и ѡрба Божидару Вуковићу и њеѡвим ѡѡѡмцима од сћране шћанскоѡ краља и римско-њемачкоѡ цара Карла V (1500–1558)*, Штампарска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина, Титоград 1986, 13–26.

Милошевић 1986: М. Милошевић, *Нови извори коћорскоѡ, ваћћиканскоѡ и млећћачкоѡ архива о дјелатностѡи Вуковића, шћамћара и књижара XVI вијека*, Штампарска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина, Титоград 1986, 215–333.

Тадић 1963: Ј. Тадић, *Тесћаментѡи Божидара Вуковића, срћскоѡ шћамћара XVI века*, Зборник Филозофског факултета VII–1 (1963) 337–360.

Cazacu 1992: М. Cazacu, *Projets et intrigues à la Cour de Soliman (1530–1540)*, Soliman le Magnifique et son temps, Paris 1992, 511–528.

Documente privatoare 1940: Al. Ciorănescu (ed.), *Documente privatoare la istoria Romănilor culese din arhivele din Simancas*, Bucarest 1940.

ЛИТЕРАТУРА

Ацовић 2008: Д. М. Ацовић, *Хералдика и Срди*, Београд 2008.

Борозан 2015: И. Борозан, *Икона Нерукојисаноѡ образа и ѡредсћављање више-слојноѡ идентѡићешћа Божидара Вуковића*, Зограф 39 (2015) 151–159.

Брајовић 2009: С. Брајовић, *Ренесансно сојсћиво и ѡрћирейћ*, Београд 2009.

Васиљевић 2015: М. Васиљевић, *Насћанак срћских родослова и лећѡојиса као ѡоследѡица ѡполићћких и друшћћвених ѡромена*, Иницијал 3 (2015) 95–117.

- Вилсон 2002: Р. Вилсон, *Историјати нової историзма*, Домети 29/108–111 (2002) 86–106.
- Гринблат 2002: С. Гринблат, *Нови историзам у проучавању ренесансе*, Домети 29/108–111 (2002) 59–68.
- Гринблат 2011: С. Гринблат, *Самообликовање у ренесанси – од Мора до Шекспира*, Београд 2011.
- Костић 1975: В. Костић, *Дубровник и Енїлеска 1300–1650*, Београд 1975.
- Лазић 2013: М. Лазић, *Између иаїриотїизма, ѡбожности и тїрїовине: моїи-ви издавачке делатности Божидара Вуковића*, археографски прилози 35 (2013) 49–101.
- Лексикон 1994: *Лексикон срїпскословенскої шїамїарстїва*, Пет векова српског штампарства 1494–1994, Београд 1994, 75–218.
- Медаковић 1958: Д. Медаковић, *Графика срїпских шїамїаних књиїа XV–XVII века*, Београд 1958.
- Милошевић 2006: Р. Милошевић, *Павле мїїройолиїї смедеревски*, Смедерево 2006.
- Мирковић 1932: Л. Мирковић, *Икона са заїисом Божидара Вуковића*, Старинар 7 (1932) 127.
- Новаковић 1887: С. Новаковић, *Псалїїир и еїїстїола Виџеница Вуковића од 1546 їодине*, Годишњица Николе Чупића 9 (Београд 1887) 200–213.
- Палавестра 2010: А. Палавестра, *Илирски їрдовници и друїи хералдички радови*, Београд 2010.
- Радојичић 1967: Ђ. Сп. Радојичић, *Манасїїир Милешева и сїїаро срїско шїамїарстїво їрве ѡоловине XVI века*, Зборник Музеја примењене уметности 11 (1967) 35–39.
- Руварац 1896: И. Руварац, *Одломци о їрофу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу иаїїријарху с тїри излетїа о тїакозваној Великој сеоди срїскої народа*, Београд 1896.
- Рудић 2006: С. Рудић, *Власїїела Илирскої їрдовника*, Београд 2006.
- Симић 2012: В. Симић, *За љубав оїїаџдине: иаїїриотїе и иаїїриотїїизми у срїској кулїїури XVIII века у Хадзбуршкој монархији*, Нови Сад 2012.
- Симић 2013: В. Симић, *Захарија Орфелин (1726–1785)*, одбрањена докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2013.
- Сковран 1977: А. Сковран, *Војвода Божидар Вуковић – Dionisio della Vecchia, їа-сїїалд Браїїстїва св. Ђорђа їрчкої у Венецији*, Зограф 7 (1977) 78–85.
- Спремић 1999: М. Спремић, *Десїоїї Ђураћ Бранковић и њеїово доба*, Београд 1999.
- Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Сїїари срїпски заїиси и наїїїиси*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I/1, Београд 1902.

- Ђирковић 2000: С. Ђирковић, *Поствизантијски десјојти*, Зборник радова Византолошког института XXXVIII (1999/2000) 395–406.
- Ђук 1979: Р. Ђук, *Царица Мара*, Историјски часопис 25–26 (1978–1979) 53–97.
- Фејић 1988: Н. Фејић, *Извештаји шпанских амбасадора у Млечима о рајуу Светје лије (1537–1540)*, Историјски часопис XXXIV (1987) 87–96.
- Фелбабов 2002: В. Фелбабов, *Нови историјизам*, Домети 29/108–111 (2002) 7–42.
- Хауард 2002: Џ. И. Хауард, *Нови историјизам у проучавању ренесансе*, Домети 29/108–111 (2002) 69–85.
- Advances in Identity 2003: *Advances in Identity Theory and Research*. Ed. by P. J. Burke et al., Kluwer Academic/Plenum Publishers 2003.
- Auteurs Deguizez 1690: (Adrien Baillet), *Auteurs Deguizez: Sous des noms entrangers: Empruntez, Supposez, Feints à plaisir, Chiffez, Renversez, Retournez, ou Changez d'une Langue en une autre*, Paris 1690.
- Burke 1997: P. Burke, *Representations of the Self from Petrarch to Descartes*, Rewriting the Self: Histories from the Renaissance to the Present. Ed. by R. Porter, London – New York 1997, 17–28.
- Burke 2003: P. Burke, *Relationship among Multiple Identities*, in: *Advances in Identity Theory and Research*, ed. by P. J. Burke et al., Kluwer Academic/Plenum Publishers 2003.
- Burkhart 1991: J. Burkhart, *Kultura renesanse u Italiji*, Beograd 1991.
- Carlson 1940: H. G. Carlson, *Classical Pseudonyms of the Sixteenth and Seventeenth Centuries in Germany*, The German Quaterly, Vol. 13, No. 1 (1940) 15–18.
- Casper 2014: A. R. Casper, *Greeks Abroad: (As)signing Artistic Identity in Early Modern Europe*, Renaissance Studies 28/3, (2014) 1–22.
- Cazacu 1995: M. Cazacu, *Dimitrije Ljubavić (c.1519–1564) et l'imprimerie slave dans l'Europe du Sud-est au XVIe siècle. Nouvelles contributions*, Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol 32 (Iasi, 1995) 187–207.
- Cioni 1971: A. Cioni, *Bonini, Bonino*, Dizionario Biografico degli Italiani, 12, Roma 1971 <http://www.treccani.it/enciclopedia/bonino-bonini_%28Dizionario-Biografico%29/>. Приступљено 20. 1. 2016.
- De Maria 2010: B. de Maria, *Becoming Venitian: Immigrants and the Arts in Early Modern Venice*, New Haven – London 2010.
- Infelise 1998: M. Infelise, *Gabiano, Baldassarre da*, Dizionario Biografico degli Italiani, 51, Roma 1998 <www.treccani.it/enciclopedia/baldassarre-da-gabiano_%28Dizionario-Biografico%29/>. Приступљено 15. 1. 2016.
- Joseph 2004: J. E. Joseph, *Language and Identity: National, Ethic, Religious*, Palgrave Macmillan, 2004.
- Kastiljone 2012: B. Kastiljone, *Knjiga o dvoraninu*, Beograd 2012.

- Martin 2004: J. J. Martin 2004, *Miths of Renaissance Individualism*, Palgrave Macmillan 2004.
- Nuovo 2013a: A. Nuovo, *The Book Trade in the Italian Renaissance*, Laiden–Boston 2013.
- Nuovo 2013b: A. Nuovo, *La scoperta del Corano arabo, ventisei anni dopo: un riesame*, Nuovi annali della scuola special per archivisti e bibliotecari XXVII (2013) 9–23.
- Nuovo 2014: A. Nuovo, *Paganini, Paganino*, Dizionario Biografico degli Italiani, 80, Roma 2014 <www.treccani.it/enciclopedia/paganino-paganini_%28Dizionario-Biografico%29/>. Приступљено 25. 01 2016.
- Preto 2010: P. Preto, *I servizi segreti di Venezia: Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*, Milano 2010.
- Room 2010: A. Room, *Dictionary of Pseudonyms: 13,000 Assumed Names and Their Origin*, fifth edition, McFarland and Company 2010.
- Rosenberg 1997: S. Rosenberg, *Multiplicity of Selves, Self and Identity*. Ed. by R. D. Ashmore, L. Jussim, Oxford University Press 1997, 23–45.
- Samardžić 2005: N. Samardžić, *Karlo V*, Beograd 2005.
- Viroli 2003: M. Viroli, *For Love of Country: An Essey on Patriotism and Nationalism*, Oxford University Press 2003.
- Wade 1935: I. Wade, *Voltaire and Baillet's Manual of Pseudonyms*, Modern Language Notes 50/4 (1935) 209–215.

Miroslav A. Lazić

FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA
THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE

SUMMARY

Before the wills of Božidar Vuković were published, it had been believed that he himself had invented his Italianized name *Dionisio della Vecchia*, and the Latinized version *Dionisius a Vetula*, by incorporating in the surname the translation of *Starčevo* (*Starčeva Gorica*), as his place of origin. Among other things, this was indicated by written sources published in some editions of his son Vincenzo Vuković and Stefan of Scutari. Nevertheless, when publishing the wills of Božidar and his brother Nikola Vuković, Jorjo Tadić put forward the hypothesis that would later prevail in scholarly literature; according to him, after the marriage with Apollonia, Božidar adopted her surname. In order to support this hypothesis, Tadić cited the fact that her brother Gasparo was mentioned under this surname in later sources, leaving aside the fact that the same surname was also used by Vuković's best man, Venturin di Cornovi. However, the fact that Venturin di Cornovi actually added "della Vecchia" to his name after the name of the *bottega* that he co-owned with Božidar Vuković, with whom he was a partner in trade, shows that the arguments presented by Tadić are not reliable. At the same time, the genealogical tree of this prominent Venetian family shows that Venturin had no kinship ties with Apollonia. Among other things, the reliability of Tadić's hypothesis is further challenged by the fact that Božidar's brother Nikola could not have built his identity by adopting the surname of his brother's wife, especially having in mind that he was married to Dionora Gabbiano, the daughter of Giovanni Bartolomeo Gabbiano, who had been the head of one of the leading transnational publishing and book distribution companies in Europe in the 1530s.

Modern theoretical considerations show that identity is not a fixed, but rather a temporally and spatially variable category, as well as that the awareness of a personal identity and its formation was present in Early Modern culture, while the creation of pseudonyms was a form of individual self-formation. This is indicated by the book by Adrien Baillet *Auteurs déguisez, sous des noms étrangers* (1690), which shows that one of the most common forms of creating pseudonyms in Early Modern culture was based on using the name of one's place of origin, and this was a common practice throughout the cultural sphere of the South Slavs, including the Serbian ethnic group. When moving to another country, some people created a new name for themselves by translating and adapting their old name to the spoken language of their new environment, or by using Lat-

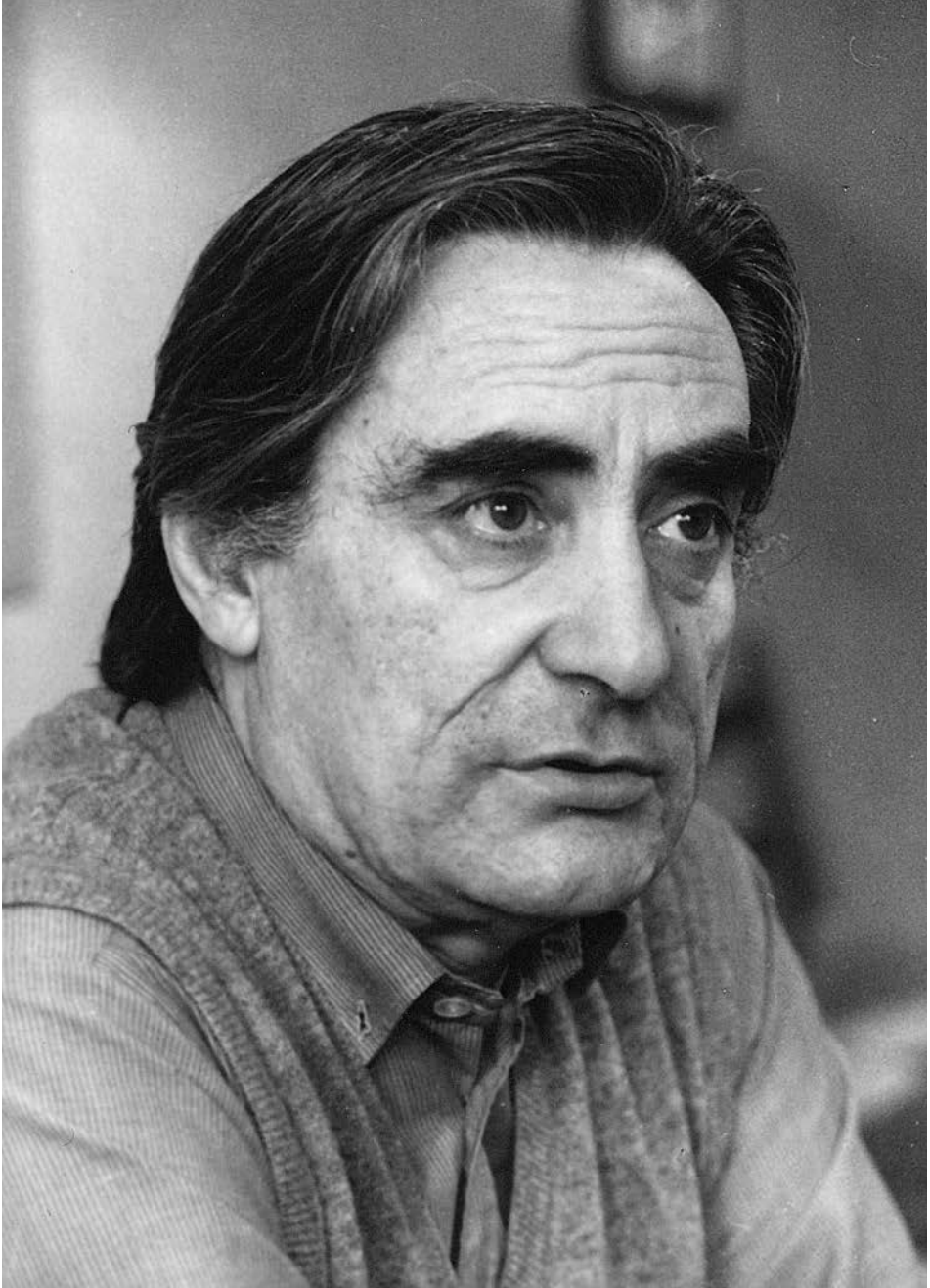
in or Greek equivalents. This was done with the desire to facilitate the integration into the new social system and business environment. Božidar Vuković relied on the same model rooted in European experience when constructing his identity, which was also reflected in translating and adapting the name of Starčevo, as his place of origin, to etymological and semantic forms that were well-known in Italian and Latin – *della Vecchia*, or *a Vetula*.

ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

Сл. 1. Димитрије Богдановић

Сл. 2. Димитрије Богдановић, децембар 1985.

Сл. 3. Слева надесно: Драган Недељковић, Дејан Медаковић,
јеромонах Хризостом (Столић), Димитрије Богдановић и непозната особа

Сл. 4. Слева надесно: Соња Богдановић (трећа), Димитрије Богдановић (четврти),
Фрањо Баришић (пети) на промоцији Каталога ћирилских рукописа манастира
Хиландара, САНУ, 1978.

Сл. 5. Здесна налево: Димитрије Богдановић, помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић, његова светост патријарх српски господин Герман, непосредно по отварању нове зграде Народне библиотеке (1973)

Сл. 6. Иво Андрић (други слева) у посети Археографском одељењу; слева надесно: Димитрије Богдановић (први), помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић (четврти) и манипулант у библиотеци Милан Јакшић (пети)

Сл. 7. Димитрије Богдановић (први слева) са Светозаром Радојчићем и супругом Соњом у Семинару за историју уметности Филозофског факултета

Сл. 8. Димитрије Богдановић (први слева) у Институту за историју уметности Филозофског факултета с Дејаном Медаковићем (у средини) и Радованом Самарцићем (здесна)

Сл. 9. Слева надесно: Димитрије Богдановић, Бранислав Црнчевић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић, Душан Радовић и Стеван Раичковић на Светој Гори

Сл. 10. Димитрије Богдановић с колегама у Сентандреји: Стојан Вујичић (други слева), Динко Давидов (седи у средини), Сретен Петковић и Миодраг Јовановић (стоје здесна)

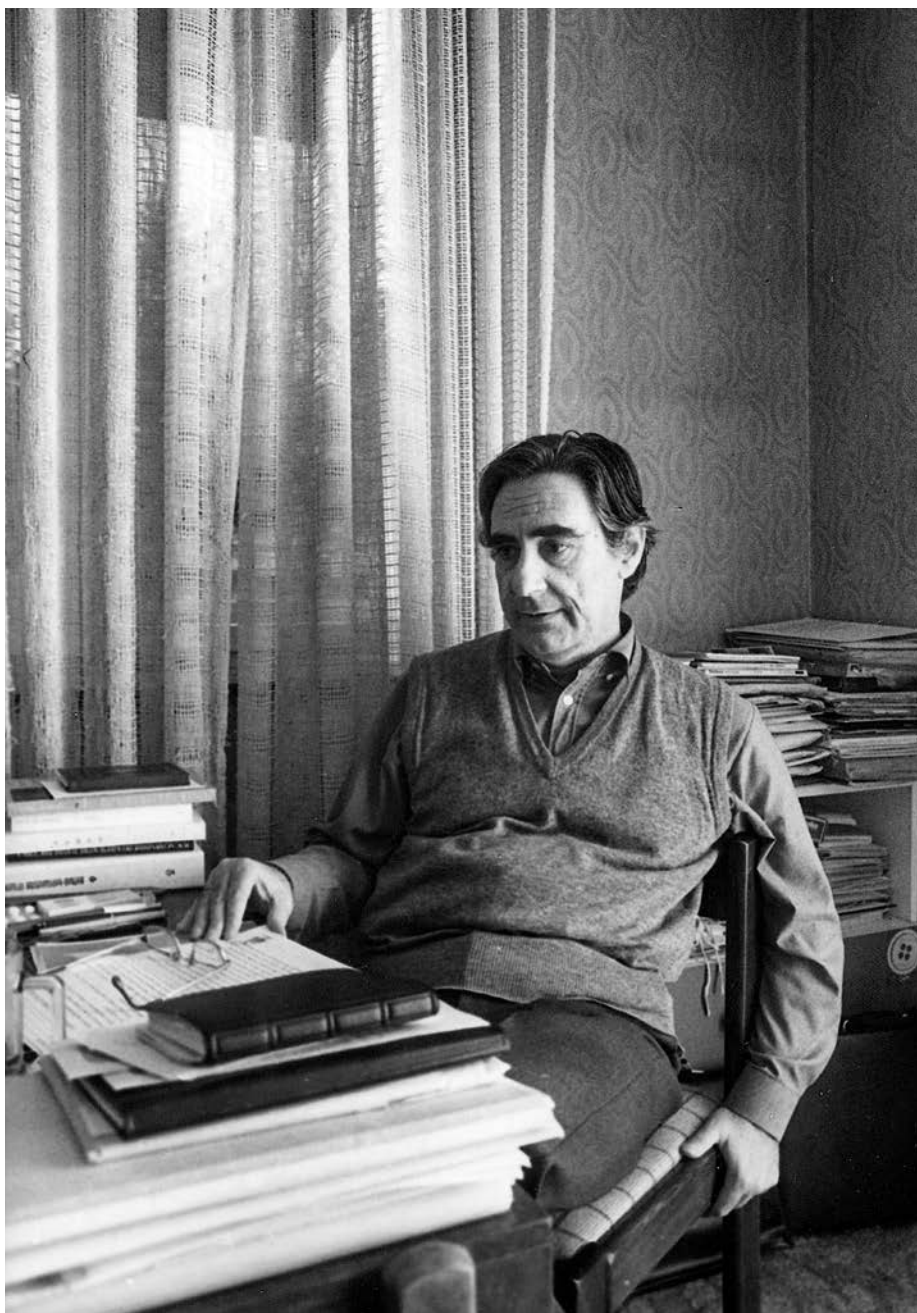

Сл. 11. Димитрије Богдановић с колегама у Раваници: Јованка Калић (прва слева),
Фрањо Баришић (трећи слева), Станислав Хафнер (пети), Радован Самарџић
(шести)

Сл. 12. Димитрије Богдановић с Димитријем Стефановићем у Великој Ремети

Сл. 13. Димитрије Богдановић држи предавање на Универзитету Колумбус (Охајо)

Сл. 14. Димитрије Богдановић у својој радној соби

ix F 70 (5 14)

Зборник ходошки

Ванф, IV + 188 + 3 ; 21,0 x 14,0 ; 16,5 x 8,5 ; 26 ;
 Чешки музеографи

Сб. 1	1 - 8	зан. н. 1, 8	
2	9 - 16	зан. н. 9	
3	17 - 24		
4	25 - 32		
5	33 - 40		
6	41 - 48		
7	49 - 56		
8	57 - 64		
9	65 - 72		
10	73 - 80		
11	81 - 88		
12	89 - 96		
13	97 - 104		
14	105 - 112		
15	113 - 120		
16	121 - 128	зан. н. 128	
17	129 - 136	зан. н. 129, опис. 139 , н. 131, опис. 135	
18	137 - 144	зан. н. 140	
19	145 - 152	зан. н. 146	
20	153 - 160		
21	161 - 169	опис. н. 163	
22	169 - 176	опис. н. 174	
23	177 - 184	зан. н. 181, 184	
24	185 - 188	зан. н. 185, 188 (отра жетт.)	

Не есторијски материјал за
 списак ходошки; он резултат
 појави се субјективним начину

Фол. опис = VV

зам:

Брекетт Вилхелм. илуст. до издана н. 8-9 Мафарија прекописување
 црква Карл. мост; и време светл. замне до н. 9' при гму: (Тол. 10 1, 8 et 9
 ex libro, Compendium Syntagmatis Matthaei Vlastensis continens, sec. XVI clar-
 taceo in 4., Bibliotheca metropolitana Carolinensis, transmissa sunt).

До н. 130 при гму. Маф. црква: Fol. isthoc, hunc spectat, an ad finem
 Codicis, incertum.

Сл. 15. Опис Ходошког зборника (Народни музеј, Праг), радни материјал

Leraan, 26. / 1345
 71, 81, 89, 97, 108, 116, 118, 129, 130
 100' 141
 Leraan, 4. p. 32
 (130/324)

2; 16, 24, 29, 31, 32, 33, 35, 80, 85, 106, 113, 129, 130, 139'

Писку: скуптаван за зуп - абвуги (Виндуров),

Пурманеат, 141 н. (последно, 141, само уздан);
 25, 5 x 19, 0 ; 20, 0 x 14, 0 ; (33 - 31, 32, 32, 27, 28)

Купо конвентуа. Пурманеат.
 Остатке свештеника бити делом професионалне месече (7)

16. 1 1-8 1812
 2 9-16
 3 17-24
 4 25-32
 5 33-40
 6 41-48
 7 49-54
 8 55-62
 9 63-69
 10 70-77
 11 78-85
 12 86-93
 13 94-101
 14 102-109
 15 110-117
 16 118-125
 17 126-133
 18 134-141

1. 14 месеца утима ладонан
 Недостатке узла свештеника
 1. 36 разе проф. месече
 1. 24 месеца (I месец за уздане)
 1. 24 месеца (Зубоване са ладонан)

(6) ✓
 (7) ✓

1 x 0 = 0
 1 x 6 = 6
 1 x 7 = 7
 16 x 8 = 128
 (141) ✓

Лоциције ознаке словног не слању се са Лиш.
 због св. (7) која недостигаји!
 14. 8 91. итс.

Сл. 16. Опис рукописа бр. 32 из збирке манастира Дечана, радни материјал

- (узне редослед)
- к 111) Синтагма Мавроје Влашковић, срп.,
XIV в. Ђасур, 294 л. 290 x 225 мм.
Закони.
- (узне редослед)
- к 112) Синтагма Мавроје Влашковић, срп.,
XVI в. Ђасур, 160 л. 320 x 245 мм.
- Минабилна омотача (с. Гарашиновић)
- к 113) Капоци Матајевић, срп., XIV в. Београд-
Шенић, 133 л. 230 x 155 мм. Закони.
- к 114) Ђукић, срп., крај XIV - крај XV в.
Ђасур, 236 л. 255 x 175 мм. Закони.
- Законик (са омотачом) као 108
- к 115) Ђукић, срп., крај XIV - крај XV в.
Ђасур, 267 л. 220 x 145 мм. Закони.
- к 116) Законик, срп., Жол. Генадија, XVI -
XVII в. Ђасур, 161 л. 210 x 145 мм.
Закони и други
- к 117) Ђукић, срп., XV в. Ђасур,
161 л. 210 x 130 мм. Закони.
162 140

Сл. 17. Радни материјал из 1977. године за Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ	11
Мирјана Бошков	
Тропар и кондак кијевском кнезу Владимиру у рукопису Данила Крпца	13
MIRJANA BOŠKOV	
A TROPARION AND A KONTAKION DEDICATED TO THE KIEVAN PRINCE VLADIMIR IN THE MANUSCRIPT OF DANIL KRPAС	33
Зорица Витић	
„Слово о житију светог Антонија“ Гаврила Тројичанина	35
ZORICA VITIĆ	
“THE SERMON ABOUT THE LIFE OF ST. ANTHONY” BY GAVRILO TROJICANIN	45
Јасмина Грковић-Мејџор	
ЧУДО, ДНЕЋ И ДНЕО У СТАРОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR	
ЧУДО, ДНЕЋ AND ДНЕО IN OLD CHURCH SLAVONIC	66
Аксинија Джурова, Диљана Радославова	
Новооткрити фрагменти од Ловешкија Дамаскин: предварителни бележки	67
AxINIJA DŽUROVA, DI LJANA RADOSLAVOVA	
NEW-FOUND FRAGMENTS FROM THE LOVECH DAMASKIN: PRELIMINARY NOTES	83
Климентина Иванова	
Панигирик № 282 од Библиотека на Срѣбската патриаршија в контекста на Балканската кирилска книжнина	93
KLIMENTINA IVANOVA	
THE BOOK OF PANEGYRICS AT THE LIBRARY OF THE SERBIAN PATRIARCHATE IN THE CONTEXT OF THE BALKAN CYRILLIC LITERATURE	122

ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ БИБЛИЈСКА И АПОКРИФНА ПОДЛОГА ПРОЛОШКОГ ЖИТИЈА СВЕТОГ ПРОРОКА ЈЕРЕМИЈЕ	123
TOMISLAV JOVANOVIĆ BIBLICAL AND APOCRYPHAL PATTERNS OF THE PROLOGUE VITA OF THE HOLY PROPHET JEREMIAH	142
Јанис Какридис по, последн, последоаџтнѳ: ОТ «МЕТАФИЗИКИ ПРЕДЛОГОВ» К ИСТОРИЧЕСКОЙ ГРАММАТИКЕ	149
YANNIS KAKRIDIS по, последн, последоаџтнѳ: FROM THE "METAPHYSICS OF PREPOSITIONS" TOWARDS HISTORICAL GRAMMAR	163
МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ ОД БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ДО ДИОНИЗИЈА ДЕЛА ВЕКИЈЕ: ИДЕНТИТЕТ И ПСЕВДОНИМ У КУЛТУРИ РАНОГ МОДЕРНОГ ДОБА	165
MIROSLAV A. LAZIĆ FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA: THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE	185
КАТАРИНА МАНО-ЗИСИ НЕПОЗНАТИ ПРЕПИС СЛУЖБЕ СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ И СЛОВА О КНЕЗУ ЛАЗАРУ ИЗ ТРЕЋЕ ДЕЦЕНИЈЕ XV ВЕКА	187
KATARINA MANO-ZISI AN UNKNOWN COPY OF THE SERVICE TO HOLY PRINCE LAZAR AND THE NARRATION ON PRINCE LAZAR FROM THE THIRD DECADE OF THE 15 TH CENTURY	201
АНИСАВА МИЛТЕНОВА АН УНЕКСПЛОРЕД МАНУСКРИПТ ВИТН АПОКРИФА ИН ТЕ КОЛЛЕКЦИОН ОФ БАЛТАЗАР БОГИШИЋ	211
АНИСАВА МИЛТЕНОВА ЈЕДАН НЕПРОУЧЕНИ РУКОПИС КОЈИ САДРЖИ АПОКРИФЕ ИЗ ЗБИРКЕ ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА	226
АЛЕКСАНДАР НАУМОВ ТЕОЛОГИЈА У СПИСИМА ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА И БОЖИДАРА ВУКОВИЋА	227
ALEKSANDER NAUMOW THEOLOGY IN THE WRITINGS OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ	238

<p>ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ ПРИКУПЉАЊЕ ПИСАНИЈЕ ПРЕМА КАТАСТИХУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (БР. 521): ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЦРКВЕ И НАРОДА КРАЈЕМ XVII И ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА</p>	239
<p>LJILJANA I. PUZOVIĆ PIOUS DONATIONS (PISANIYA), ACCORDING TO THE KATASTICH OF THE HILANDAR MONASTERY (№ 521): A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SERBS AND THE EASTERN ORTHODOX CHURCH IN THE LATE 17TH AND THE EARLY 18TH CENTURY</p>	263
<p>ЈОХАНЕС РАЈНХАРТ СЛОВО (ПСЕУДО-)НЕКТАРИЈА ЦАРИГРАДСКОГ „IN THEODORUM MARTYREM“ (СРГ 4300; ВНГ 1768) У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ</p>	265
<p>JOHANNES REINHART THE SERMON OF (PSEUDO-)NECTARIUS OF CONSTANTINOPLE “IN THEODORUM MARTYREM” (СРГ 4300; ВНГ 1768) IN A SERBIAN CHURCH SLAVONIC TRANSLATION</p>	285
<p>НАТАЛИЈА В. РАМАЗАНОВА СЕРБСКІЕ СВЯТИТЕЛИ САВВА И АРСЕНИЙ В РУССКИХ ПЕВЧЕСКИХ РУКОПИСЯХ</p>	287
<p>NATALIA V. RAMAZANOVA SERBIAN SAINTS SAVA AND ARSENJE IN RUSSIAN CHANT COLLECTIONS</p>	297
<p>ВИКТОР САВИЋ ПРЕПИС КАРЕЈСКОГ ТИПИКА ИЗ XVI ВЕКА (АХС 134/135)</p>	299
<p>VIKTOR SAVIĆ A 16TH-CENTURY MANUSCRIPT COPY OF THE TYPIKON OF KARYES (AHS 134/135)</p>	322
<p>ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)</p>	325
<p>JOVANA STANOJLOVIĆ ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS WRITTEN BY THE MONK ROMAN (THE SECOND HALF OF THE 14TH CENTURY)</p>	344
<p>JAN STRADOMSKI DWIE NIETYPOWE REDAKCJE KORMCZEJ ŚW. SAWY W ZBIORACH RĘKOPISÓW CERKIEWNYCH W POLSCE</p>	357

JAN STRADOMSKI TWO COPIES OF AN ATYPICAL RECENSION OF THE NOMOCANON OF SAINT SAVA (KRMČIJA) IN RELIGIOUS MANUSCRIPT COLLECTIONS IN POLAND	373
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ Хиландар 608 (МИНЕЈ ЗА ДЕЦЕМБАР) – ВЕСНИК ПРОМЕНА У ЛИТУРГИЈСКОМ ЖИВОТУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ	375
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ HILANDAR № 608 (DECEMBER MENAION): THE HERALD OF CHANGE IN THE LITURGICAL LIFE OF MEDIEVAL SERBIA	397
ЈАНИС ТАРНАНИДИС Слика српске списатељске и духовне делатности у XIII и XIV веку која се јавља у синајским словенским рукописима пронађеним 1975. године	399
YANNIS TARNANIDIS THE IMAGE OF SERBIAN LITTERARY AND SPIRITUAL ACTIVITY IN THE 13 TH AND 14 TH CENTURIES AS REFLECTED IN SLAVIC MANUSCRIPTS FOUND IN 1975 IN THE MOUNT SINAI	410
СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН Образ св. Вассиана Константинопольского как модель развития культа св. Прохора Пшинского: гимнография и агиография	411
SERGEY Y. TEMCHIN THE IMAGE OF BASSIANOS OF CONSTANTINOPLE AS THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF THE CULT OF ST. PROHOR OF RČINJA: HYMNOGRAPHY AND HAGIOGRAPHY	425
БРАНИСЛАВ ТОДИЋ О једном месту у повељи Стефана Немањића Хиландару	427
BRANISLAV TODIĆ ON ONE PASSAGE IN THE CHARTER OF STEFAN NEMANJIĆ FOR HILANDAR	435
МАРИНА В. ЧИСТЯКОВА О јужнословјанских переводах Стишног пролога	437
MARINA V. CHISTYAKOVA SOUTH SLAVIC TRANSLATIONS OF THE VERSE PROLOGUE	455

СЕЋАЊА	457
ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – У МОМЕ СЕЋАЊУ	459
КРАСИМИР СТАНЧЕВ С ДИМИТРИЕ БОГДАНОВИЧ В КОМИСИЈАТА ЗА РЪКОПИСИ НА СИВАЛ	463
ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СЛУЖБА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ У ЧАСТ И СПОМЕН ЧУДОТВОРНЕ ЈОЈ ИКОНЕ ВЕЛИКОРЕМЕТСКЕ: ОСВРТ НА ПРЕВОД АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА	469
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ	473

SCALA PARADISI
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ У СПОМЕН
1986–2016

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

Уредник серије
Јасмина Грковић-Мејџор

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник серије
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Мирослав Лазић

Тираж
400 примерака

Штампа и повез
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности
2018

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

811.163.1(082)

091=16(082)

SCALA paradisi. Академику Димитрију Богдановићу у спомен : 1986–2016 : примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна 2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејдор и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова / уредници Анатолиј Аркадјевич Турилов ... [и др.]. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : Службени гласник). – 487 стр. : илустр. ; 24 см. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 1)

На спор. насл. стр.: Scala paradisi. Scripta in memoriam Demetrii Bogdanović viri academici : 1986–2016. – Радови на више језика. – Тираж 400. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7025-802-0

а) Старословенски језик – Зборници

б) Словенски рукописи – Зборници

COBISS.SR-ID 271614988